

OPOLE

miasto z różnych
perspektyw

OPOLE

miasto z różnych perspektyw

OPOLE 2017

Wydawca:

Urząd Miasta Opola

Rynek-Ratusz, 45-015 Opole

www.opole.pl, www.opole800.pl

bp@um.opole.pl

Opracowanie merytoryczne:

Bogna Szafraniec

Urszula Zajączkowska

Tekst:

Urszula Zajączkowska

Redakcja i korekta:

Grzegorz Staniszewski

Opracowanie graficzne:

Marek Krajewski

Źródła ilustracji:

Muzeum Śląska Opolskiego

Archiwum Urzędu Miasta Opola

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków

ISBN 978-83-87401-04-7

Szanowni Państwo,

Rok 2017 będzie szczególny, tak jak szczególne jest Opole – miasto lokowane około 1217 roku, starsze nawet od Krakowa. Rocznicą osiemsetnych urodzin miasta to znakomita i niepowtarzalna okazja, aby nasze pokolenie mogło cieszyć się i chwalić miejscem, w którym żyjemy. Chcę, aby ten rok pozostawił po sobie nie tylko wspaniałe wspomnienia, ale także miejsca kojarzone ze świętem przez następne lata.

Z tej okazji zapraszam do sentymentalnej podróży po dawnym i współczesnym Opolu dzięki tej publikacji. Wspaniałe zdjęcia zachowane w Muzeum Śląska Opolskiego dają możliwość poznania naszego miasta w zupełnie innej odsłonie.

Zachęcam do odkrywania Opola, nie tylko na kartach tego albumu, ale także przez cały rok. Przyjemnej lektury!

Arkadiusz Wiśniewski
Prezydent Miasta Opola

OPOLE

– miasto z różnych perspektyw

Opole – miasto nad Odrą, stolica województwa opolskiego, stolica polskiej piosenki. Położone w północno-wschodniej części mikroregionu geograficznego zwanego Garbem Opolskim, u zbiegu trzech regionów geograficznych: Wyżyny Śląskiej, Niziny Śląskiej i Przedgórze Sudeckiego.

Nazwa miasta wywodzi się od wyrazu „opole”, który u Słowian oznaczał wspólnotę terytorialną. Na przestrzeni wieków nazwa miasta ulegała modyfikacjom. W XII wieku była to słowiańska forma Opule lub Opole; w wieku XIII – Opol, Oppol, Opul; w wersji łacińskiej przyjętej w średniowieczu – Oppelia, Oppolia, Opulia; w wersji niemieckiej – Opel, Oppel, Oppeln.

Opole to jedno z najstarszych miast w Polsce, w 2017 roku upłynie 800 lat od czasu jego pierwszej lokacji. Od zarania dziejów stanowiło ważne centrum administracyjne. We wczesnym średniowieczu prawdopodobnie było głównym ośrodkiem plemienia Polan, w czasach piastowskich zostało stolicą księstwa opolskiego i opolsko-raciborskiego, w czasach pruskich uzyskało rangę stolicy rejencji opolskiej, a w czasach niemieckich zostało stolicą prowincji górnośląskiej. Jest to również stolica Górnego Śląska. W 1950 roku Opole zostało stolicą województwa opolskiego, a od 1963 roku jest stolicą polskiej piosenki.

Zwyczaj się przyjmować, iż początki osadnictwa na terenie Opola sięgają VIII wieku. Związane są z dziejami Polan, którzy w tym mniej więcej czasie na północnym cyplu wyspy Pasieki, zwanym Ostrówkiem, założyli osadę. Geograf Bawarski w dziele z połowy IX wieku plemieniu Polan przypisał dwadzieścia osad. Osada na Ostrówku prawdopodobnie stanowiła centrum plemienne. Włączenie Śląska około 990 roku do państwa Mieszka I zmieniło funkcję osady, przekształcając ją w gród obronny.

Na przestrzeni wieków miasto przeżywało burzliwe dzieje oraz liczne zmiany przynależności państwowej. Około 1038 roku, wykorzystując panującą w Polsce anarchię, wojska księcia Brzetysława I najechały ziemie piastowskie, czego skutkiem było m. in. przyłączenie terytorium Śląska do Czech. Tereny te zostały odzyskane w 1050 roku przez Kazimierza Odnowiciela, a gród na Ostrówku ponownie znalazł się w granicach państwa polskiego.

W 1138 roku rozpoczął się proces rozbicia dzielnicowego Polski, który objął również Śląsk. Efektem tych podziałów było m. in. utworzenie księstwa opolskiego, w którym władzę sprawował książę Jarosław, syn księcia Bolesława Wysokiego¹. W 1201 roku, po śmierci Jarosława, a następnie Bolesława Wysokiego, Mieszko Laskonogi zajął ziemię opolską i połączył ją z księstwem raciborskim, stając się tym samym protoplastą opolskiej linii piastowskich książąt. Jego syn i następca – Kazimierz I – na swoją siedzibę wybrał wyspę Pasiekę, która od tego czasu stała się własnością książęcą. Mieszkańcy grodu natomiast zostali przeniesieni na prawy brzeg Odry.

Aby zapewnić rozwój przeniesionemu grodowi, Kazimierz I około 1217 roku dokonał lokacji Opola na prawie flamandzkim². Miasto zajęło wówczas obszar około 16 ha, który otoczono wałem drewniano-ziemnym. Tuż po lokacji Kazimierz I wziął udział w V krucjacie do Ziemi Świętej³. Z wyprawy powrócił z żoną – księżniczką bułgarską Violą (Wiolą). Rozpoczął wtedy budowę siedziby książęcej, którą ukończył przed 1228 rokiem. Potwierdzeniem tego faktu jest dokument z 1 sierpnia 1228 roku, w którym książę Kazimierz I nakazuje zamek i miasto otoczyć murami. Kolejni Piastowie rozbudowywali i ulepszali rodzową siedzibę, która w efekcie stała się gotycką warownią. W roku 1283 mury miejskie zostały ukończone. Do miasta prowadziło pięć bram: od strony południowej – brama Bytomska (zwana też Krakowską lub Groszowicką), od strony wschodniej – brama Górska (zwana również Gosławicką), od strony północnej – brama Mikołajska (zwana też Biskupią), natomiast od strony Młynówki – brama Odrzańska (zwana też Nyską lub Wrocławską) i brama Zamkowa.

¹ Książę Jarosław sprawował władzę w Opolu do 1198 roku, a więc do objęcia przez niego godności biskupa wrocławskiego. Po nim władzę przejął prawdopodobnie Bolesław Wysoki.

² Wzmianka o tym fakcie znajduje się w dokumencie wystawionym dla Leśnicy w 1217 roku.

³ Krucjata odbyła się między latem 1217 a wiosną 1218 roku.

Lokacja była ważnym krokiem w dziejach Opola, przyspieszając jego rozwój⁴. Była też dwukrotnie poprawiana. W roku 1327 książę Bolko II nadał miastu nowe prawa miejskie, wzorując się na statusie Środy Śląskiej. W 1352 roku ostatecznie zmieniono je, biorąc za wzór prawo magdeburskie.

Kształtowanie się ustroju miejskiego sięga zapewne pierwszej lokacji miasta. Wtedy też narodził się herb Opola. Za najstarszy wizerunek herbu Opola uchodzi pieczęć z końca XIII wieku, która przedstawia pół orła i pół krzyża. Herb miasta umieszczony był też na monetach bitych w opolskiej mennicy. Zachowane halerze z XV wieku z herbem Opola potwierdzają ten fakt. Herb Opola powstał z połączenia godła Piastów opolskich – złotego orła na niebieskim polu oraz relikwii z Krzyża Świętego ofiarowanej kościołowi Świętego Krzyża. Herb Opola to pół orła po prawej i pół krzyża po lewej stronie.

Okres rządów Piastów opolskich obfitował w różne wydarzenia: od dramatycznych – jak najazd Mongołów na Śląsk i ich podejście pod Opole w 1241 roku czy też złupienie księstwa i spalenie przedmieść Opola przez Bolesława Wstydliwego w 1273 roku podczas najazdu, który przeprowadził on w odwecie za chęć powołania przez opozycję księcia opolskiego Władysława I na tron krakowski⁵, po działania wpływające na rozwój i wizerunek miasta, jak choćby sprowadzenie zakonu franciszkanów czy dominikanów w XIII wieku. Znaczący dla dalszych losów księstwa był rok 1327, w którym książę Bolko II wraz z innymi książętami śląskimi złożył hołd lenny królowi Czech Janowi Luksemburczykowi.

Na politycznej arenie XIV-wiecznej Europy postacią rozpoznawalną był książę opolski Władysław II Opolczyk, palatyn węgierski, wielkorządca Rusi Czerwonej, a także przez krótki czas zarządca państwa polskiego z ramienia Ludwika Węgierskiego. Do jego znaczących dokonań należą bez wątpienia fundacja klasztoru ojców paulinów na Jasnej Górze w 1382 roku oraz umieszczenie w nim obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej, który współcześnie nadal otoczony jest szczególnym kultem religijnym i stanowi jeden z najlepiej rozpoznawalnych symboli chrześcijaństwa w Polsce.

Ostatni z opolskich Piastów – Jan Dobry – zapisał się w historii jako znakomity gospodarz. Zjednoczył ziemie dawnego księstwa opolsko-raciborskiego i zgromadził spory majątek. To z jego inicjatywy w 1528 roku został wydany „Ordunek Górny”, czyli pierwsza ustawa górnicza na Górnym Śląsku. W 1531 roku został wydany z jego inicjatywy kolejny ważny dokument – „Przywilej Hanuszowy”, mający uporządkować normy prawne księstwa, zapewnić mu trwałość, a także nakazujący wszystkich mieszkańców księstwa opolsko-raciborskiego traktować sprawiedliwie bez względu na ich status majątkowy. Po bezpotomnej śmierci Jana Dobrego w 1532 roku – na mocy układu z Ferdynandem I Habsburgiem z 1528 roku – księstwo opolsko-raciborskie znalazło się pod panowaniem Habsburgów, a cały zgromadzony na zamku w Opolu majątek został wywieziony do Wiednia.

Rozpoczął się wówczas proces ubożenia miasta oraz utraty jego znaczenia politycznego. Przez kolejne sto trzydzieści cztery lata (1532–1666) księstwo przekazywane było różnym habsburskim wierzycielom jako zastaw. W latach 1645–1666 Opole zostało oddane wraz z księstwem w zastaw królom Polski (Władysławowi IV, Janowi Kazimierzowi). W czasie potopu szwedzkiego król Jan Kazimierz przyjechał na ziemię opolską. Opole stało się wtedy miejscem obrad króla i senatorów polskich. To tutaj 20 listopada 1655 roku wydany został słynny uniwersał wzywający wszystkich obywateli do powszechnego powstania przeciw Szwedom.

Wiek XVII był dla Opola trudnym okresem. W 1615 roku miasto strawił największy pożar w jego dziejach. Ledwo opolanie pozbiali się po tym kataklizmie, kiedy trzy lata później kolejny pożar zniszczył 32 domy. W tym samym roku rozpoczęła się wojna trzydziestoletnia (1618–1648), której skutki nie ominęły Opola⁶. Do tych nieszczęść doszło kolejne. W 1679 roku w mieście wybuchła zaraza dżumy. Jak podaje w swej pracy Franz Idzikowski, ludność blisko dwutysięcznego miasta zmniejszyła się o połowę. W 1739 roku doszło do kolejnego wielkiego pożaru, który zniszczył 2/3 miasta. Z całej zabudowy ocalało 75 domów. Po wielkim pożarze nastąpiły kolejne konflikty i wojny. Konsekwencją pierwszej wojny śląskiej (1740–1742) między Prusami a Austrią było za-

⁴ Zachętą do osiedlania się w mieście były ulgi dla nowych mieszkańców. „Goście” (*hospites*) sprowadzeni zostali głównie z Niderlandów, Saksonii oraz Francji. Jeden z nich określany był też jako przybysz z Trewiru (Trier, 1297).

⁵ Dążenia do objęcia tronu krakowskiego nieobce były także innym opolskim książętom. Wzorując się na protoplaście rodu Mieszku Laskonogim, który w 1210 roku zasiadł na tronie krakowskim, o polskiej koronie marzył jego praprawnuk książę Bolesław I, który w 1312 roku na krótko opanował Kraków.

⁶ Simon Pistorius, urodzony w Opolu ok. 1569 roku, pastor, poeta, minister ariański w Czerkowach, utrwalił obraz wojny trzydziestoletniej w wierszu pt. *Autor deflet Silesian patriam suam / Autor oplakuje Śląską ojczyznę swoją*: „Kraju nieszczęśliwy, coś był ongiś częścią Polski znaczną [...]. Leżysz z ziemią zrównany, zniszczony, a krzepko w mur ujęte Opole, co niegdyś kolebką moją było, gruzami zeszpecone wzdycha [...]”.

jęcie Śląska przez Prusy. W wyniku zawartego 11 czerwca 1742 roku pokoju we Wrocławiu większa część Śląska wraz z Opolem znalazła się pod panowaniem króla pruskiego Fryderyka II Wielkiego. Próby odebrania Śląska przez cesarową austriacką Marię Teresę Habsburg podczas drugiej wojny śląskiej (1744–1745), a później wojny siedmioletniej (1756–1763) nie powiodły się.

Po zajęciu Śląska Fryderyk II Wielki przystąpił do unifikacji tych terenów z Prusami. W pierwszej kolejności na zdobytym obszarze ulokował pruską administrację i wprowadził język niemiecki do wszystkich urzędów, a niespełna dwadzieścia lat później – do wszystkich szkół. Uruchomiono urzędy królewskie: akcyzowy, pocztowy, podatkowy, solny oraz budowlany. Regulacje te dotyczyły także Opola. By wzmocnić pozycję miasta, wszystkim, którzy chcieli się w nim osiedlić i budować murowane domy, udzielano wsparcia w wysokości 50–80 talarów. Od 1747 roku stacjonował w mieście pruski garnizon. Dążono też do zakładania w nim manufaktur i fabryk⁷. W okolicy Opola z inicjatywy Fryderyka II Wielkiego założono osady hutnicze⁸.

Pod koniec XVII wieku Opole osiągnęło względną stabilizację, a zabudowa miasta zbliżyła się do stanu z XVI wieku. Efekt odbudowy domów musiał być imponujący, skoro kronikarz Friedrich Lucae w swojej pracy wydanej w Mainz w 1689 roku uznał Opole za najładniejsze miasto górnośląskie. Na temat urody Opola wypowiedział się też około 1737 roku anonimowy zakonnik w utworze dedykowanym miastom i miasteczkom górnośląskim:

Oppolium, flos Patriae,

Huic cedunt urbes aliae,

Oderberga, Ratiboria,

Miracula mundi tria⁹.

Nowe domy imponowały swoim wyglądem, były z reguły większe, stawiane w stylu barokowym i rokokowym, często ich szczyty zdobiono łacińskimi inskrypcjami, na przykład: PAX ET SALVS DMVI ADQV INCOLIS (dom przy Oderstrasse 12, dzisiejsza ul. B. Koraszewskiego).

Jeszcze w okresie średniowiecza Opole było ważnym punktem w handlu tranzytowym pomiędzy Wrocławiem a Krakowem. Krzyżowały się tu ważne drogi handlowe prowadzące z zachodu na wschód oraz z południa na północ. Najstarszy z tych szlaków – *Via Regia* – łączył Opole z Kijowem, Lwowem, Krakowem, Bytomiem, Toszkiem, Brzegiem, Wrocławiem i miastami Europy Zachodniej¹⁰. Przy ważniejszych szlakach handlowych tworzone były połączenia pocztowe. W 1587 roku powstała droga pocztowa prowadząca z Wrocławia przez Opole aż do Krakowa.

Ważną arterią komunikacyjną była Odra. Rzekę najczęściej wykorzystywano do spławiania drewna¹¹. W eksporcie z obszaru Górnego Śląska znaczną rolę odgrywały żelazo i ołów¹². Z kolei towarem najczęściej importowanym na Śląsk była sól, która docierała tu z Rzeczypospolitej – głównie z Wieliczki, a także z Europy Zachodniej (Hiszpania, Francja, Niemcy). Była to na tyle ważna dziedzina gospodarki, że objęta została monopolem cesarskim i utworzono składy solne. Taki skład powstał też w Opolu.

W epoce feudalnej miasto było ośrodkiem rzemieślniczo-handlowym¹³. Cechem wiodącym był cech sukienniczy¹⁴, a towarem eksportowym w pierwszej połowie XVI wieku było opolskie sukno. Spośród miast górnośląskich tylko Gliwice osiągały podobne wyniki.

⁷ W drugiej połowie XVIII wieku w Opolu powstały pierwsze manufaktury. Były to manufaktury fabrykantów skóry Beera i Pinkusa oraz manufaktura pończoszniczek Walentego Kopciny.

⁸ Nie wszystkie pomysły udało się zrealizować. Jak podaje Franz Idzikowski, wielu fabrykantów uciekło ze Śląska z pieniędzmi i narzędziami, jakie otrzymali w ramach wsparcia od rządu, i trzeba było za nimi rozesłać listy gończe.

⁹ Ze zbioru: *Memorabilia varia*, Wrocław 1737; w tłumaczeniu na język polski: „Opole, tyś ojczyzny kwiatem, górujesz nad niejednym miastem [...]”.

¹⁰ Tranzytowy charakter miasta miał wpływ na jego rozwój i zamożność. Od XVI wieku pędzono tędy stada wołów z terenu Ukrainy – przez Rzeszów, Tarnów, Oświęcim, Opole, Skorogoszcz do Brzegu i Wrocławia.

¹¹ Ruch był spory. Na przykład w 1557 roku w Opolu pobrano cło od 313 promów drewna. Podobnie było w XVII wieku, kiedy to nadal znaczne ilości drewna spławiano Odrą.

¹² W 1612 roku w Opolu komora cła wodnego pobrała opłatę od 61 statków przewożących ołów oraz od 8 statków przewożących żelazo.

¹³ Na 250 domów aż 175 należało do rzemieślników.

¹⁴ Jedną z ulic Opola nosiła w XVI wieku nazwę Saukenicka – Sukiennicza, w 1734 roku ulica zapisana została w wersji niemieckiej – Tuchmacher Gasse (dzisiejsza ul. Książąt Opolskich).

Ogromne znaczenie w rozwoju rzemiosła i handlu miały jarmarki i targi. Te pierwsze można było urządzać – w zależności od wielkości miasta – kilka razy w roku; te drugie urządzano raz w tygodniu w wyznaczonym dniu. Jarmarki trwały zazwyczaj kilka dni i były okazją nie tylko do wymiany towarów między mieszkańcami i okoliczną ludnością, ale także do handlu z kupcami z innych miast. Zgody na urządzenie jarmarków udzielał panujący, a występowały o nią władze miasta. Pod koniec XVI wieku Opole miało prawo do organizowania pięciu jarmarków w roku. W XVII wieku liczba ta wzrosła do ośmiu. Oprócz jarmarków ogólnych organizowano jarmarki, na których handlowano określonymi towarami. W XVI wieku w Opolu odbywały się dwa jarmarki, na których handlowano wełną, a od 1625 roku miasto uzyskało prawo urządzenia dwóch jarmarków, na których handlowano wołami.

Przestrzenny rozwój miasta był przez wieki ograniczony linią murów miejskich. Układ urbanistyczny wytyczony w średniowieczu zachował się w dużym stopniu po dzień dzisiejszy. Nie zachowały się natomiast pierwsze domy. Drewnianą zabudowę najczęściej niszczyły pożary. W czasach piastowskich pożary trawiły Opole wielokrotnie, m.in. w latach: 1260, 1271, 1351, 1415, 1501, 1514 i 1524.

W drugiej połowie XIV wieku we wschodniej części miasta zbudowano drugi zamek. W XV wieku, za sprawą księcia biskupa Jana Kropidły, w Opolu zaczęto stawiać domy murowane. Książę na ten cel zapisał miastu 600 grzywien, a ponadto ufundował szpital św. Aleksego i kaplicę pod tym samym wezwaniem. To jedyna fundacja w mieście, która nieprzerwanie do chwili obecnej znajduje się w tym samym miejscu i pełni podobną funkcję.

Pierwsza szkoła parafialna – wymieniona w źródłach w 1327 roku – mieściła się w Opolu przy kolegiacie Świętego Krzyża. Funkcjonowały przy niej również studium teologiczne oraz biblioteka¹⁵. Jej absolwenci często kształcili się dalej. Według źródeł średniowiecznych na uniwersytety europejskie wyjechało z Opoli 68 osób, a w XV wieku w Krakowie studiowało 61 opolan. Wielu z nich osiągnęło wysoki status, jak choćby Peregryn, dominikanin żyjący na przełomie XIII i XIV wieku, znany w Europie ze swoich kazań¹⁶.

Zgodnie z XVI-wiecznym urbarzem obraz stosunków etnicznych w mieście kształtował się następująco: nazwiska słowiańskie (polskie, czeskie, łżyckie, morawskie) nosiło 62,6% opolan, nazwiska niemieckie – 9,0%, trudne do zidentyfikowania – 23,3%, Żydów było 5,1%. Językami, którymi posługiwano się w mieście, były języki polski i niemiecki, a także – w mniejszym stopniu – czeski¹⁷.

W 1784 roku Friedrich Zimmermann, autor książki *Beytreage zur Beschreibung von Schlesien*, tak pisał o Opolu: „[...] mówi się tu po polsku i po niemiecku, ale język polski jeszcze jest panującym”.

Pod rządami pruskimi ludność Opoli przestała być jednolita pod względem wyznaniowym. Do miasta przybyli niemieccy protestanci. Byli to urzędnicy i żołnierze garnizonu, w mniejszym stopniu – kupcy i rzemieślnicy. Od 1744 roku w Opolu mieścił się konsystorz ewangelicki, a od 1746 roku pracował tu ewangelicki kapelan wojskowy. Nabożeństwa odprawiano w mniejszej sali ratuszowej¹⁸.

Od 1746 roku do Opoli mogli się sprowadzać Żydzi. Osiedlił się tu wówczas kupiec Haber z Pragi¹⁹. Dostał pozwolenie na handel domokrażny w podopolskich wsiach i na założenie sklepu w mieście. Jednak już w 1750 roku opuścił Opole po kryjomu, wyjeżdżając z całą rodziną. Również na krótko zatrzymał się tu Jakub Natan z Białej Prudnickiej. W 1766 roku w Opolu było niewielu Żydów. Źródła wymieniają tylko trzy rodziny.

W epoce fryderycjańskiej liczba ludności noszącej nazwiska słowiańskie w Opolu zmalała. W 1806 roku odnotowano, że jedynie 34,8% właścicieli domów nosi nazwiska słowiańskie. Podobnie było z komornikami, czyli osobami wynajmującymi, wśród których odsetek nazwisk słowiańskich wynosił 38,5%.

Jednym z powodów tego stanu była kolonizacja fryderycjańska, w trakcie której tylko w 1763 roku na Górnym Śląsku osiedliło się 61 tysięcy niemieckich kolonistów. W latach 1767–1807 obywatelstwo Opoli otrzymały 152 osoby, spośród których 63,3% stanowili przybysze niemieccy.

W XIX wieku Opole przekształciło się w ważny ośrodek administracyjny i przemysłowy. Wpłynęło na to wiele czynników. Pierwszym z nich była reforma państwa pruskiego, ustanawiająca 1 maja 1816 roku Opole stolicą rejencji (Regierungsbezirk Oppeln). Ponadto w 1843 roku miasto uzyskało połączenie kolejowe z Brzegiem i Wro-

¹⁵ Podwaliny biblioteki stanowiła darowizna kanonika Grzegorza z Górk z 1397 roku.

¹⁶ Kazania te spisano w latach 1295–1304, na przełomie XV i XVI wieku zostały wydrukowane.

¹⁷ Znamienne jest też to, że pierwszy protestancki kaznodzieja Wawrzyniec Jost, który pojawił się w Opolu w 1527 roku, głosił kazania po polsku i po niemiecku. Sprawozdanie z wizytacji kościoła kolegiackiego z 1696 roku stwierdza, że nabożeństwa odprawiane są w językach polskim i niemieckim, a kazanie na niedzielnej sumie głoszone jest zawsze po polsku.

¹⁸ W 1765 roku komunię z rąk pastora przyjął 40 żołnierzy i 110 osób cywilnych.

¹⁹ Kupiec Haber przyjechał z żoną, dziećmi, nieżonatym rzeźnikiem rytualnym, nauczycielem, kucharką, dziewczyną służebną i dwoma parobkami.

clawiem. Pod koniec XIX wieku stało się ważnym węzłem kolejowym mającym siedem połączeń w różnych kierunkach. W 1909 roku otwarto nowy dworzec we wschodniej części miasta (Opole Wschód). W latach 1862–1863 zbudowana została miejska gazownia.

W Opolu i okolicy rozwinął się przemysł cementowy, wykorzystujący do produkcji istniejące tu bogate pokłady wapienia. Pierwsza cementownia Portland Zementwerke zbudowana została w Opolu w 1857 roku. Jej założycielem był śląski przemysłowiec Friedrich Grundman. Już wkrótce w mieście funkcjonowało osiem cementowni.

Miasto położone nad Odrą było ważnym punktem w transporcie rzeczny. Od 1886 roku na Młynówce funkcjonował port, który w 1913 roku przeniesiono do Zakrzowa.

Rozwój miasta najlepiej obrazuje wzrost liczby mieszkańców. W 1816 roku Opole zamieszkiwało 4050 osób, w 1890 roku – 19 000.

Struktura wyznaniowa miasta w tym okresie była zróżnicowana. Dominowało wyznanie rzymskokatolickie. W 1885 roku katolicy stanowili 3/4 ogółu mieszkańców. Ewangelików było wówczas nieco ponad 20%, a Żydów – niecałe 5%. Struktura narodowościowa i językowa miasta była w tym czasie niejednolita. Dominowali Niemcy, natomiast największe grupy mniejszościowe stanowili Polacy i Żydzi. Według spisu w latach 1890–1910 Polacy stanowili 25% ogółu mieszkańców Opola.

Miasto rozwijało się terytorialnie. Zabudowane zostały dawne przedmieścia: Groszowickie (Groschowitz Vorstadt), Gosławickie (Goslawitzer Vorstadt), Odrzańskie (Odervorstadt) i Rybaki (Fischervorstadt). Granice miasta w 1840 roku obejmowały obszar około 800 ha. Pod koniec XIX wieku rozszerzono granice miasta. W 1891 roku w granice miasta została włączona wyspa Pasięka (Insel Pascheke), w 1897 roku przyłączono część Nowej Wsi Królewskiej (Königlich Neudorf), a w roku 1899 – Zakrzów (Sakrau). W 1900 roku Opole zajmowało obszar 1646 ha. Rozbudowa miasta odbywała się głównie w kierunku południowym i wschodnim. Wybuch pierwszej wojny światowej zahamował ten rozwój.

Opole było miastem, w którym urodziło się wiele znamienitych osób. Stąd pochodzili artyści malarze Carl Adalbert Hermann oraz Wilhelm Kuhnert. Opolaninem z urodzenia był Emin Pasza, lekarz, podróżnik, etnograf, badacz Sudanu i Afryki Wschodniej. To tutaj urodził się też Theodor Kaluza, matematyk, fizyk, współautor jednolitej teorii grawitacji i elektrodynamiki (teoria Kaluzy–Kleina), oraz chemik Rudolf T. Knietsch.

W XIX wieku następował również rozwój edukacji. Po 1818 roku w Opolu funkcjonowało sześć elementarnych szkół katolickich, szkoła ewangelicka i szkoła specjalna dla dzieci z niedorozwojem umysłowym. W 1822 roku otwarto szkołę dla dzieci żydowskich. W połowie XIX wieku dziewczęta zdobywały średnie wykształcenie w szkołach prywatnych. W Opolu szkoły takie prowadziły niejaka Weiss oraz siostry szkolne de Notre Dame. Okres kulturkampfu przerwał jednak ich działalność. Po powrocie do miasta siostry założyły Katolicką Szkołę Średnią dla dziewcząt. Od 1899 roku prowadziły one naukę we własnym budynku szkolnym. Oprócz liceum prowadziły także naukę na poziomie elementarnym i gimnazjalnym oraz na kursach gospodarstwa domowego. W 1877 roku władze miasta powołały Wyższą Szkołę Żeńską, która w 1912 roku nazwana została Miejskim Liceum Żeńskim. Szkoła średnia dla chłopców (Królewskie Gimnazjum Katolickie) powstała na podstawie gimnazjum jezuickiego – oficjalne jej otwarcie nastąpiło w 1915 roku. Z uwagi na wysokie czesne miała ona charakter elitarny. W 1909 roku otwarto Szkołę Realną, którą w 1916 roku przeniesiono do nowego gmachu przy obecnej ul. Katowickiej, przekształcając ją w Wyższą Szkołę Realną. Szkolnictwo zawodowe prowadzone było w Szkole Przemysłowej, a od 1912 roku – również w Miejskiej Szkole Handlowej.

Oficyny drukarskie powstały w Opolu dopiero w XIX wieku. Pierwszą z nich około 1803 roku założył w mieście Antoni Belica. Działała ona do 1820 roku. Kolejne prowadzone były przez Carla Beniamina Feistla i jego żonę – do 1830 roku, Fryderyka Wilhelma Weilshäusera, a następnie przez jego synów i spadkobierców – do 1890 roku. W 1828 roku na krótko otworzył swoją oficynę Alojzy Hruzik, a pięć lat później samodzielną działalność drukarską rozpoczął uczeń Feistla – Erdmann Raabe. Jego drukarnia stała się prężnym przedsiębiorstwem, rozwijanym następnie przez synów – funkcjonowała do 1945 roku jako Drukarnia i Zakład Litograficzny Erdmann Raabe.

Należy podkreślić, że wszystkie opolskie drukarnie wniosły duży wkład w przetrwanie języka polskiego, drukując książki religijne, podręczniki szkolne i literaturę piękną; przyczyniły się też do upowszechnienia prasy.

Pierwszymi gazetami ukazującymi się w Opolu były czasopisma urzędowe wydawane przez miejscowe władze (urząd rejencyjny, magistrat i starostwo powiatowe). Od 1816 roku wychodził „Regierungsamtsblatt”, w latach 1824–1825 ukazywał się „Der Sammler”, a od 1928 roku – „Stadblatt für Oppeln”. Część czasopism – z powodu

braku zainteresowania – ukazywała się krótko, jak choćby „Oberschlesische Dorfzeitung”, a także w wersji polskiej „Gazeta Wiejska dla Górnego Śląska”. W latach 1864–1890 ukazywał się tygodnik ogólnoinformacyjny „Wochenblatt für Kreis Oppeln”, przekształcony w 1890 roku w dziennik „Oppelner Zeitung”, a w 1895 roku zaczął wychodzić drugi dziennik – „Oppelner Nachrichten”.

W okresie międzywojennym ukazuje się miesięcznik popularnonaukowy i literacki „Der Oberschlesier”, pierwszy organ partii hitlerowskiej „Oberschlesische Tageszeitung”, „Oppelner Kurier”, który zanika po dojściu Hitlera do władzy w 1933 roku. Dwa lata później zlikwidowano „Oppelner Zeitung”.

Pierwsza gazeta w języku polskim – „Gazeta Opolska” – zaczęła być drukowana w październiku 1890 roku. Cieszyła się sporym zainteresowaniem, do 1911 roku ukazywała się dwa razy w tygodniu. Do gazety dołączano liczne dodatki, między innymi: „Rolnik”, „Dzwonek”, „Gazetka dla Dzieci”, „Psikus”. W 1911 roku na rynku pojawiła się druga gazeta w języku polskim – „Nowiny” (od 1920 roku – „Nowiny Codzienne”). W 1918 roku Towarzystwo Oświaty im. Świętego Jacka zaczęło wydawać w Opolu kwartalnik „Głos znad Odry”, który od 1920 roku drukowano w Mikołowie.

Życie kulturalne Opola w XX wieku ożywiło utworzenie miejskiego muzeum, które otwarto w 1900 roku z inicjatywy opolskiego towarzystwa filomatów. W 1932 roku muzeum zostało ulokowane w dawnym kolegium jezuitów przy Małym Rynku, gdzie działa po dziś dzień. W 1902 roku uruchomiono pierwsze w mieście kino – Central-Kino, które mieściło się przy Oderstrasse 11 (obecnie ul. B. Koraszewskiego). W 1914 roku zmieniono jego nazwę na Central-Lichtspiele. Kilkanaście lat później w mieście czynne były już trzy kina. Funkcjonujący w Opolu teatr nie miał swojego gmachu. Przedstawienia odbywały się w sali ratusza, a od 1933 roku – w hotelu Formsa.

Kłęska Niemiec w pierwszej wojnie światowej obudziła wśród polskiej ludności nadzieję na połączenie Śląska z odradzającym się państwem polskim. O przynależności Górnego Śląska, a tym samym i Opola, miał zadecydować plebiscyt. Miasto stało się siedzibą Międzysojuszniczej Komisji Rządzącej i Plebiscytowej. Przeprowadzony 20 marca 1921 roku plebiscyt zakończył się wynikiem korzystniejszym dla strony niemieckiej. Za przyłączeniem Górnego Śląska do Niemiec głosowały 707 393 osoby – 59,4%, za przyłączeniem do Polski opowiedziało się 479 365 osób – 44,7%. W samym Opolu proporcje były inne – za przyłączeniem do Niemiec głos oddało 94,8% osób, a za przyłączeniem do Polski – 5,2%. Opole wraz z częścią Górnego Śląska pozostało w granicach państwa niemieckiego, zachowując nadany mu w 1919 roku status stolicy prowincji górnośląskiej (Provinz Oberschlesien).

W tym okresie w Opolu funkcjonowało wiele urzędów, między innymi: nadprezydium prowincji górnośląskiej (Oberpräsidium der Provinz Oberschlesien), rejencja opolska (Regierung in Oppeln), starostwo powiatowe (Land-ratsamt), magistrat, dyrekcja poczty cesarskiej (Oberpostdirektion), sąd okręgowy (Landgericht), sąd rejonowy (Amtsgericht), a po plebiscycie – także dyrekcja kolei górnośląskiej (Reichsbahndirektion), przeniesiona z Katowic.

Podejmowano nowe inwestycje. Dla pracowników niemieckich kolei przy ul. T. Kościuszki (Moltkestrasse) zbudowano niewielkie osiedle mieszkaniowe. W 1923 roku w północnej części Opola (obecnie Dzielnica General-ska) powstało osiedle 140 domów dla urzędników państwowych, policji i ludności przybyłej z terenów przyznanych Polsce. Mimo trudności gospodarczych państwa niemieckiego w latach 1924–1925 realizowano nowe przedsięwzięcia, takie jak budowa domów wielorodzinnych przy skrzyżowaniu ul. 1 Maja z ul. Plebiscytową (Zimmerstrasse und Königstrasse), a następnie osiedla w rejonie ul. Plebiscytowej i ul. Armii Krajowej (Königstrasse und Gross Strehlitzerstrasse). Najpopularniejsza dzielnica mieszkaniowa powstała we wschodniej części miasta pomiędzy ul. Katowicką (Vogtstrasse), ul. Plebiscytową (Königstrasse) i ul. Fabryczną, z przewagą domów czteropiętrowych, ogrodami i placami zabaw dla dzieci. Głównym punktem tej dzielnicy stał się ukończony w 1925 roku kościół św. Piotra i Pawła.

Najwolniej postępowała zabudowa przedmieścia Odrzańskiego (Odervorstadt), traktowanego jako teren zalewowy. Opole jako miasto nadodrzańskie co jakiś czas odczuwało skutki powodzi. Woda zalewała głównie lewobrzeżną część miasta i obie wyspy – Pasiekę i Bolko. W 1930 roku przeznaczono 300 tysięcy marek na budowę wałów ochronnych, dzięki tym środkom zbudowano kanał Ulgi na Zaodrzu (Odervorstadt).

W 1933 roku (według spisu) w Opolu 96,9% ludności posługiwało się wyłącznie językiem niemieckim. W 1936 roku zamieszkiwane było ono przez 50 561 osób. Miasto, pomimo niemieckiego charakteru, w okresie międzywojennym stało się jednym z głównych ośrodków życia polskiego. Tu mieścił się Zarząd I Dzielnicy Związku Polaków w Niemczech, swoją siedzibę miał również Konsulat Generalny Rzeczypospolitej Polskiej (1920–1922,

1931–1939). Interesy gospodarcze ludności polskiej zabezpieczały Bank Rolników (funkcjonuje nadal w tym samym budynku) i Bank Ludowy oraz Spółdzielnia Zaopatrzenia i Zbytu „Rolnik”.

Bezpośrednie działania wojenne omijały Opole do 1944 roku. Dopiero w jego drugiej połowie „trwający konflikt zbrojny zmaterializował się w postaci samolotów anglosaskich lecących, by zbombardować zakłady chemiczne w Zdzeszowicach i Kędzierzynie”²⁰. W październiku tego roku na miasto spadły pierwsze bomby. Na przełomie 1944 i 1945 roku Niemcy ogłosili Opole miastem twierdzą. Tuż przed zbliżającym się frontem mieszkańców ewakuowano w głąb Niemiec. W styczniu 1945 roku oddziały I Frontu Ukraińskiego Armii Czerwonej zdobyły prawobrzeżną część Opola oraz wyspy Pasiekę i Bolko. Lewobrzeżne Opole zdobyte zostało 15 marca 1945 roku, a przekazanie władzy polskiej administracji nastąpiło 24 marca tego roku. W Opolu było wówczas zaledwie 170 mieszkańców. Cofające się wojsko niemieckie wysadziło wszystkie mosty. Wojska radzieckie spaliły większość domów w obrębie starego miasta oraz przy obecnej ul. Krakowskiej, ul. Katowickiej, ul. 1 Maja i ul. Reymonta – ogółem 901 budynków. Zniszczona została większość budynków użyteczności publicznej (sądy, stara rejencja, kina, szpital, hotele). Poważnie zniszczone zostały zakłady przemysłowe. Cementownia „Odra” (dawniej Opole-Port) pozbawiona była całkowicie parku maszynowego. Inne cementownie były w różnym stopniu zdewastowane.

Po zakończeniu działań wojennych najszybciej uruchomiona została Cementownia „Groszowice”, która stała się zakładem pilotażowo-doświadczalnym w zakresie produkcji wodorotlenku glinu – cennego produktu anty-importowego wytwarzanego według metody opracowanej przez profesora Jerzego Grzymka. W 1947 roku uruchomiona została Cementownia „Bolko” (dawniej „Nowa Wieś”), później Cementownia „Piaś” (dawniej „Miasto Opole”), Cementownia „Wróblin” i Cementownia „Silesia”. Cementownia „Odra” rozpoczęła produkcję dopiero w 1951 roku, kiedy to wyposażono ją w agregaty i urządzenia sprowadzone z Czechosłowacji. Do odbudowy miasta przystąpiono w 1947 roku. Prace te prowadzono zasadniczo do 1958 roku.

W miarę upływu czasu zwiększała się liczba mieszkańców Opola. Pod koniec 1946 roku miasto zamieszkiwało 40 000 osób, a w 1965 roku – 70 000. Obszar miasta powiększono przez przyłączenie w 1955 roku Nowej Wsi Królewskiej. W 1962 roku włączono do Opola Kolonię Gosławicką, w 1965 roku – wieś Groszowice, w 1974 roku – Gosławice i część wsi Grotowice. W 1975 roku obszar Opola zwiększył się o następujące wioski: Bierkowice, Wróblin, Wójtową Wieś, Grotowice, Grudzice i Malinę. W 2011 roku obszar miasta wynosił 96 km². Od 2016 roku podejmowane są starania o dalsze powiększenie opolskiej aglomeracji.

W XXI wieku Opole nie jest już miastem przemysłowym. Z wcześniejszych licznych cementowni czynna jest jedynie Cementownia „Odra”. Dzisiejsze Opole jest jednak ważnym ośrodkiem w dziedzinie edukacji i kultury. Działają tu wyższe uczelnie: Uniwersytet Opolski, Politechnika Opolska, Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji, Państwowa Medyczna Wyższa Szkoła Zawodowa, Wyższa Szkoła im. Bogdana Jańskiego. W Opolu mieszczą się dwa instytuty naukowo-badawcze: Instytut Śląski i Instytut Mineralnych Materiałów Budowlanych. Sieć placówek kulturalnych tworzą: Teatr im. Jana Kochanowskiego, Teatr Lalki i Aktora im. Alojzego Smolki, Teatr Eko Studio, Teatr Jednego Wiersza, Państwowa Filharmonia im. Józefa Elsnera, Muzeum Śląska Opolskiego, Muzeum Diecezjalne, Muzeum Polskiej Piosenki, Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach – Opolu, Muzeum Wsi Opolskiej, Galeria Sztuki Współczesnej, Galeria Autor.

Na terenie miasta działa wiele bibliotek, towarzystw naukowych i kulturalnych. Organizowane są tu imprezy o zasięgu ogólnopolskim i międzynarodowym – od 1963 roku odbywa się Krajowy Festiwal Polskiej Piosenki. Do kalendarza imprez na stałe wpisały się: Opolskie Konfrontacje Teatralne „Klasyka Polska”, Międzynarodowy Festiwal Perkusyjny „Drum Fest”, Ogólnopolskie Dni Oratoryjne, Opolska Jesień Literacka, Zaduszki Jazzowe, Festiwal Filmowy „Opolskie Lamy” i Opolski Festiwal Fotografii. Co dwa lata odbywa się w Opolu Ogólnopolski Festiwal Teatrów Lalek.

Urszula Zajączkowska

²⁰ B. Linek, *W kleszczach wojen (1918–1945)*, [w:] *Opole. Dzieje i tradycja*, Opole 2011, s. 135.

RATUSZ / RYNEK

Ratusz w Opolu w połowie XIX w.,
widok od strony wschodniej,
grafika F. Slámy, Praga, ok. 1886 r.

Widok od strony
północno-wschodniej, ok. 1916 r.

Ratusz i kamienice śródmrynkowe, widok od strony
ulicy Zamkowej (Schloßstr.), ok. 1920 r.

◀ Kamienice śródrynkowe – Rynek 36,
od południowego zachodu, ok. 1916 r.

Pomnik Fryderyka II Wielkiego
przed opolskim ratuszem, karta pocztowa,
wyd. Stengel & Co., Drezno, ok. 1936 r.

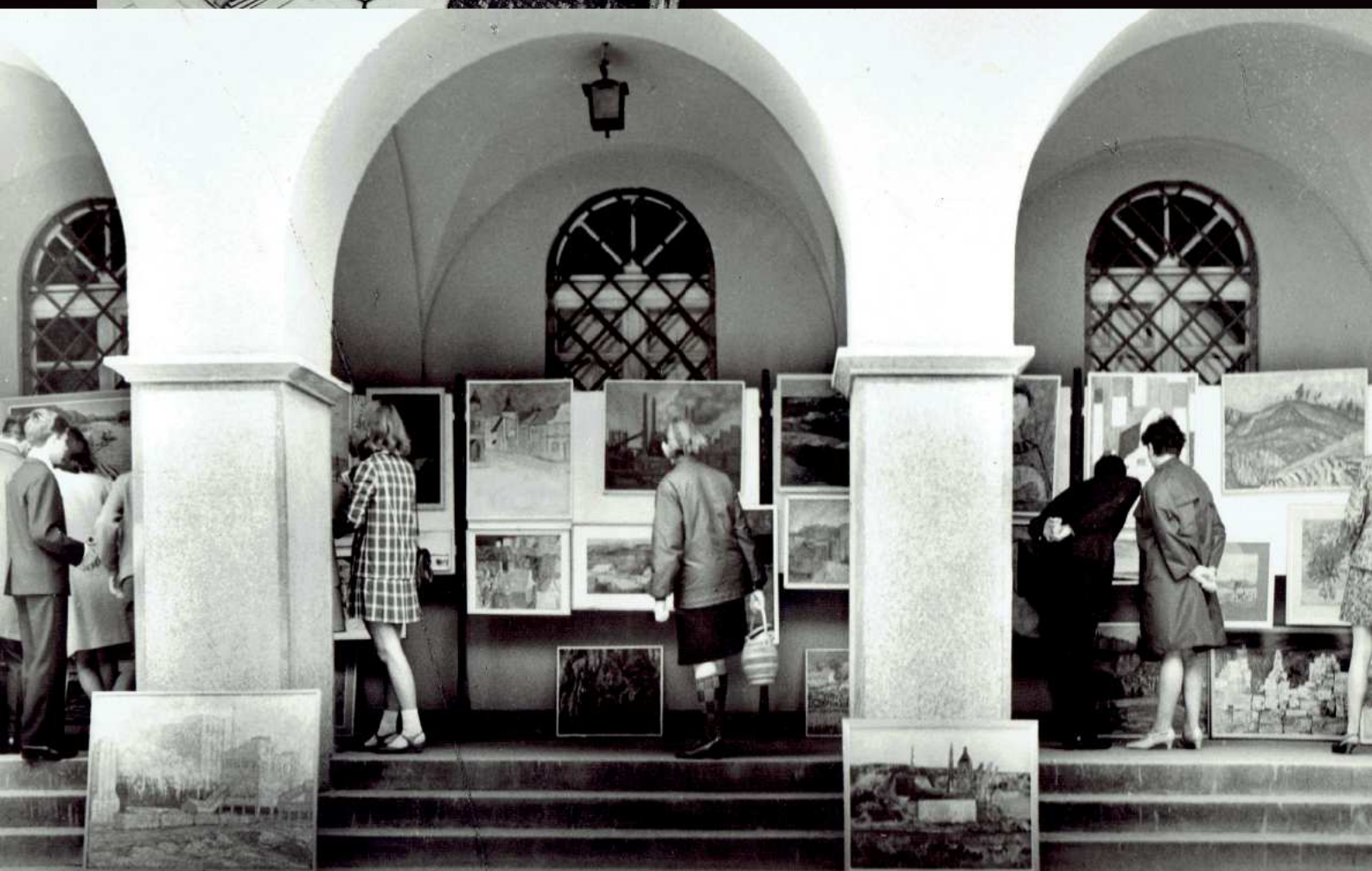
▲ Ratusz i kamienice śródrynkowe, widok z budynku znajdującego się na rogu ul. Młyńskiej i B. Koraszewskiego, ok. 1916 r.

◀ Ratusz po katastrofie budowlanej 15 lipca 1934 r., karta pocztowa, wyd. P. Kowol, Opole, 1934 r.

◀ Ratusz ok. 1968 r.,
fot. J. Siudecki

Kiermasz obrazów
Związku Polskich Artystów Plastyków
przed ratuszem, fot. L. Olejnik, 1969 r.

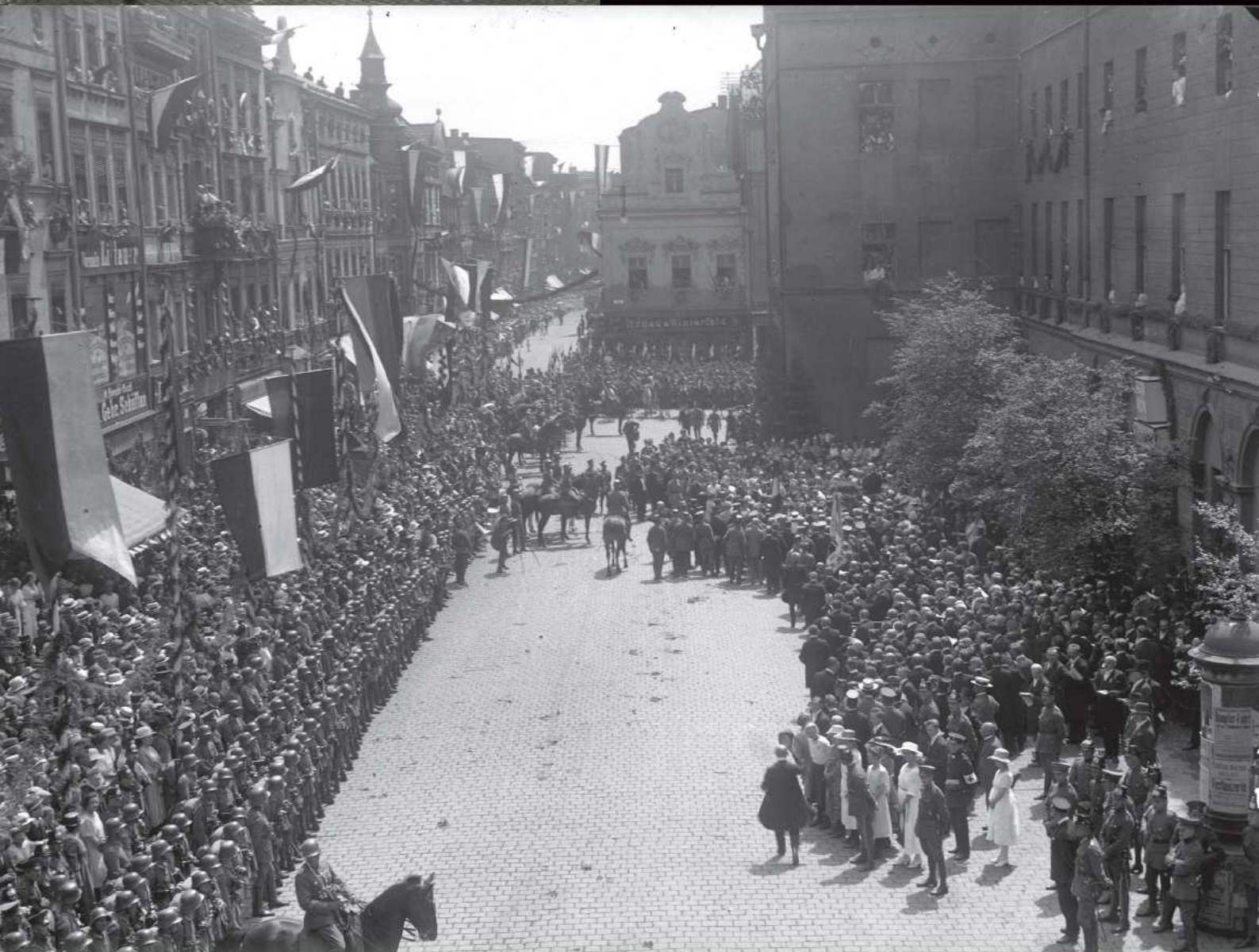

▲
Ratusz i rynek,
fot. S. Mielnik, 2016 r.

◀ Rynek 1-3. W budynku nr 1 od ok. 1824 r. mieściła się apteka „Pod Lwem”, 1912 r.

▼ Uroczystości na rynku w czerwcu 1922 r.

Fragment zachodniej i północnej pierzei rynku.
Widok w stronę ul. B. Koraszewskiego (Oderstr.), fot. E. Mertens, ok. 1890 r.

◀ Przemarsz wojsk i uroczystości na rynku w okresie plebiscytowym, ok. 1921 r. ▶

Zniszczona południowa strona rynku,
fot. L. Olejnik, ok. 1946 r.

Wschodnia pierzeja rynku.
Budynki nr 21-24, lata 30. XX w.

pier-
eibwaren

Max Kaiser Nachf.
Felix Esner

Flaschenbier
ORIGINAL
Brauerei Füllung der
Schultheiss
Brauerei

Weingroßhandlung
S. KASSEL
Likörfabrik

Południowa pierzeja Rynku,
lata 30. XX w.

◀ „Dni Opola”
w 1958 r.

Księgarnia Opolska, Rynek 2,
fot. L. Olejnik, 1946 r.

▲ Uroczystości przed ratuszem
w trakcie „Dni Opoli” w 1958 r.

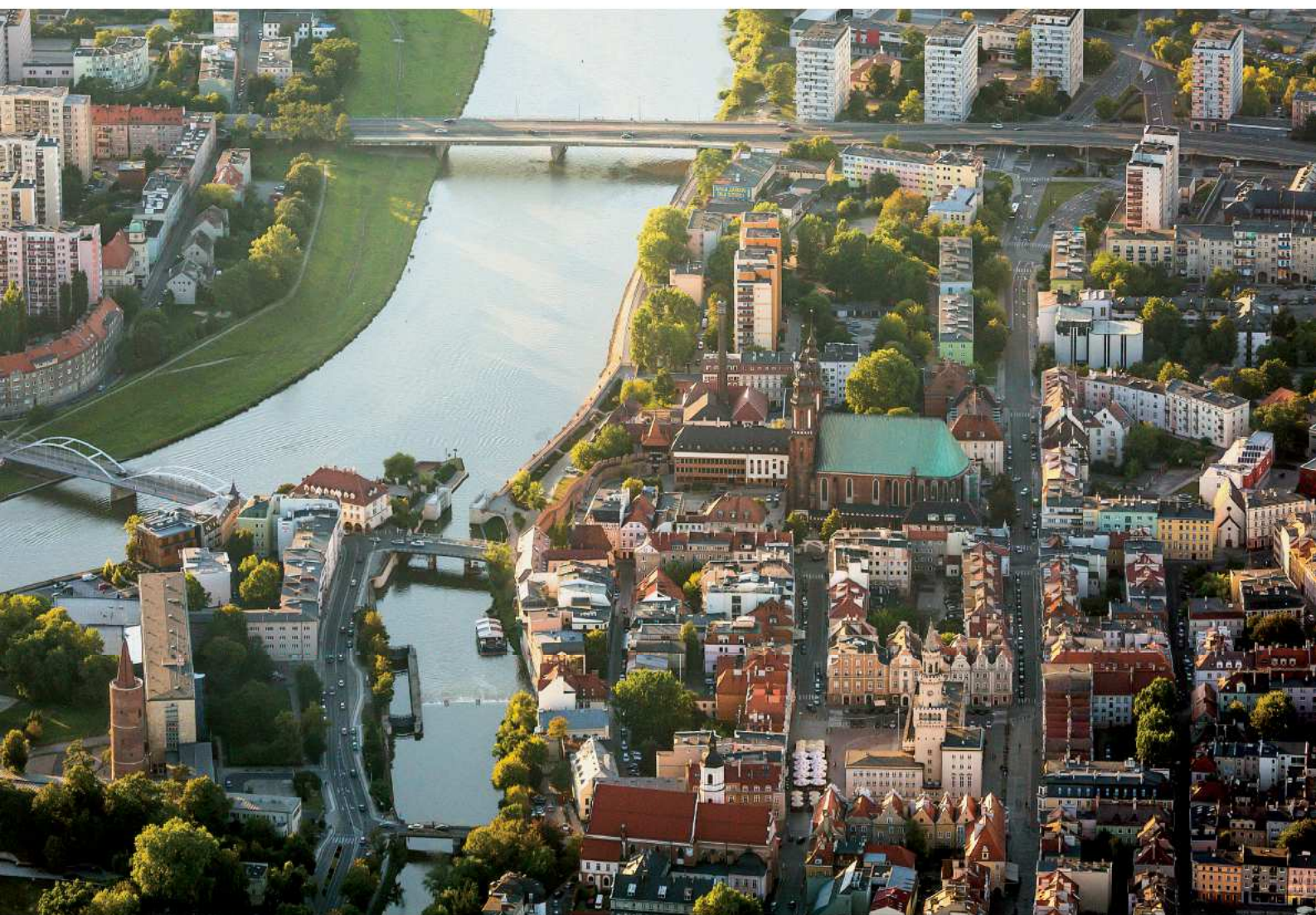
◀ Południowa pierzeja rynku
i charakterystyczne wówczas parasole
dawnej kawiarni „Melba”,
fot. Z. Lewicki, 1979 r.

▲
Widok w stronę ulicy Książąt Opolskich,
fot. L. Olejnik, lata 70. XX w.

◀ Kawiarnia „Pod Pajakiem” i widok w stronę ulicy R. Mondrzyka
(obecnie E. Osmańczyka), fot. L. Olejnik, lata 70. XX w.

Stare Miasto i wyspa Pasieka,
fot. P. Uchorczak, 2016 r.

ULICA KSIĄŻĄT OPOLSKICH

◀ Nieistniejąca zabudowa ulicy Książąt Opolskich (Nikolaistr.),
widok od strony Rynku, karta pocztowa,
wyd. W. Kunert, Opole, ok. 1903 r.

Nieistniejący budynek
przy dawnej Nikolaistr. 29, ok. 1935 r.

◀ Budynek Banku Rolników w Opolu przy ulicy Książąt Opolskich, siedziba banku od 1917 r., fot. L. Olejnik, lata 60. XX w.

Ulica Książąt Opolskich, widok w stronę Ronda, ok. 1926 r. ▶

ULICA KATEDRALNA

◀ Brama Odrzańska w 1880 r.
Dziewięć lat później jako ostatnia
z bram miejskich została rozebrana

Most Katedralny i szpital św. Aleksego,
lata 30. XX w.

Tył kościoła św. Aleksego. Widok od strony ulicy Szpitalnej (Hospitalstr.), lata 30. XX w.

Kościół św. Aleksego, zbudowany po 1421 r.
razem z pobliskim szpitalem, ok. 1930 r.

Ulica Książąt Opolskich (Nikolaistr.),
przemarsz niemieckiego wojska, ok. 1940 r.

▲ Skrzyżowanie ulicy Katedralnej z ulicą Książąt Opolskich,
fot. A. Śmiałowski, lata 60. XX w.

◀ Kościół św. Sebastiana,
lata 30. XX w.

ULICA SZPITALNA

Ulica Szpitalna (Hospitalstr.), ok. 1920 r.

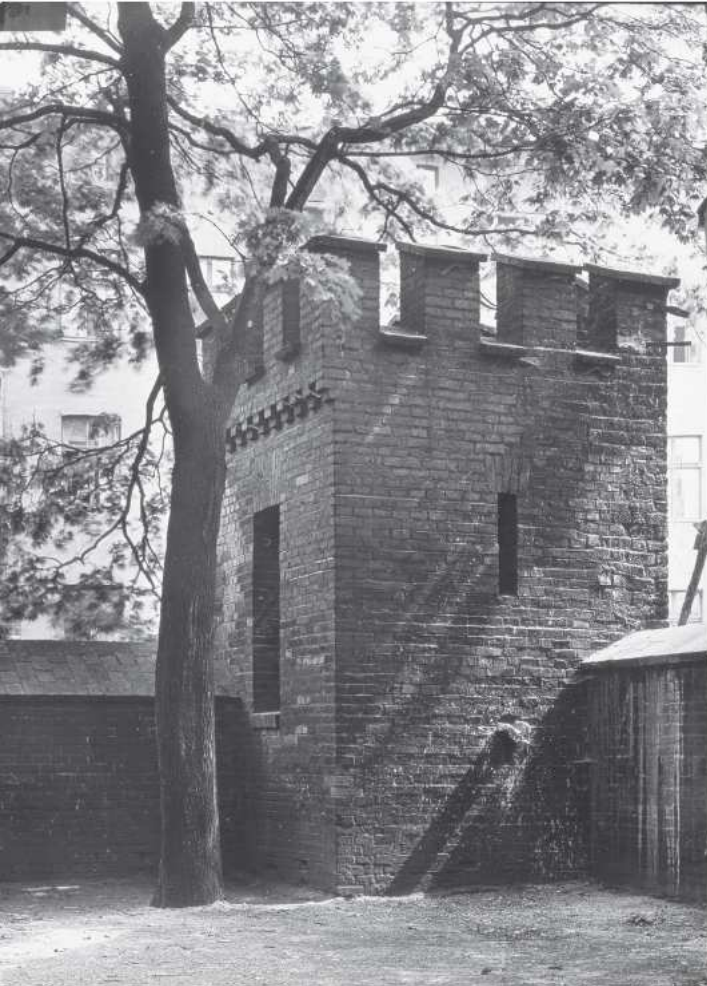

ULICA EDMUNDA OSMAŃCZYKA

◀ Nieistniejąca zabudowa skrzyżowania
ulicy E. Osmańczyka (Karlsstr.)
i K. Malczewskiego (Sebastianstr.),
ok. 1875 r.

Gimnazjum przy ulicy E. Osmańczyka,
ok. 1930 r

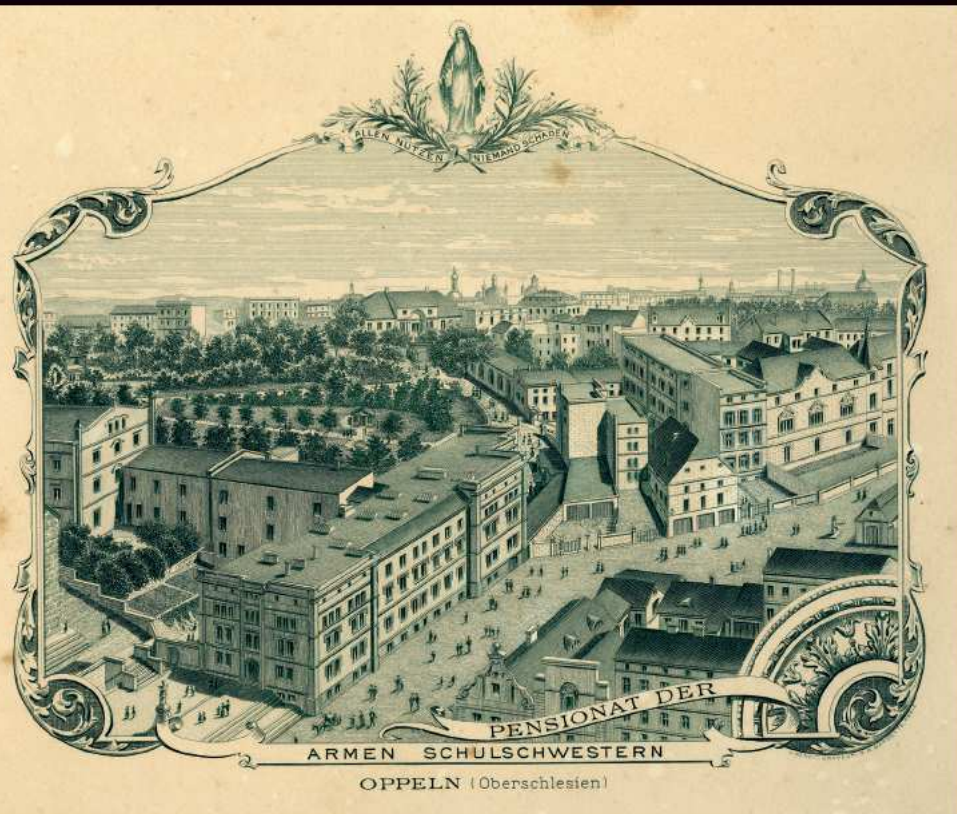

◀ Fragment murów obronnych zlokalizowanych na terenie gimnazjum, ok. 1930 r.

Wieża zamku górnego przylegająca do Królewskiego Gimnazjum Katolickiego, fot. Max Glauer, 1936 r.

MAŁY RYNEK

Widok pensjonatu i szkoły
Zgromadzenia Sióstr Szkolnych de Notre Dame
na Małym Rynku, wg stalorytu A. Benoita,
koniec XIX w.

Kościół „Na Górcie”, po prawej widoczne
zabudowania pensjonatu Zgromadzenia
Sióstr Szkolnych de Notre Dame,
karta pocztowa, wyd. Stengel & Co.,
Drezno, lata 30. XX w.

Kościół „Na Górcie”,
po prawej widoczne zabudowania pensjonatu
Zgromadzenia Sióstr Szkolnych de Notre Dame,
fot. L. Bartelt, lata 30. XX w.

Kościół „Na Górcie” (Bergelkirche) oraz
budynek dawnego kolegium jezuickiego, 1911 r.

◀ Wejście główne do Muzeum Miejskiego.
Na drzwiach napis: Muzeum jeszcze zamknięte
„Museum noch geschlossen”,
lata 30. XX w.

Budynek dawnego kolegium jezuickiego,
fot. P. Heimann, 1913 r.
Od 1932 r. mieściło się w nim Muzeum Miejskie
(obecnie Muzeum Śląska Opolskiego)

ULICA ŚWIĘTEGO WOJCIECHA

◀ Ulica św. Wojciecha,
widok w stronę kościoła „Na Górcę”,
1970 r.

Kamienica przy ulicy św. Wojciecha 6, ▶
lata 30. XX w.

ULICA BRONISŁAWA KORASZEWSKIEGO

Verlag Wilhelm Kunert, Oppeln.
Oderstrasse.

Gruss aus Oppeln

Wesołych świąt zimą
Panie Alphonse

Ulica B. Koraszewskiego (Oderstr.),
karta pocztowa, wyd. W. Kunert,
Opole, ok. 1900 r.

Ulica B. Koraszewskiego,
widok w stronę katedry św. Krzyża,
fot. Max Glauer, ok. 1932 r.

◀ Nieistniejąca już kamienica przy ulicy
B. Koraszewskiego, lata 20./30. XX w.

Widok z wieży katedralnej
na ulicę B. Koraszewskiego,
fot. A. Śmietański, lata 60. XX w.

KATEDRA ŚWIĘTEGO KRZYŻA

◀ Brama z grupą ukrzyżowania prowadząca na teren katedry, lata 30. XX w.

▲ Ołtarz główny w opolskiej katedrze św. Krzyża, lata 20./30. XX w.

◀ Katedra św. Krzyża, lata 30. XX w.

Katedra od strony Zaodrza,
fot. A. Śmiateński, lata 60. XX w.

Mały most odrzański łączący Ostrówkę ze starówką, ok. 1930 r.

ULICA ZAMKOWA

◀ Ulica Zamkowa (Schloßstr.),
ok. 1875 r.

▲ Ulica Zamkowa po rozbiórce
Zamku Piastowskiego, ok. 1930 r.

◀ Zamek Piastowski
i ulica Zamkowa, 1890 r.

ZAMEK PIASTOWSKI

Zamek Piastowski, grafika,
Czechy, ok. 1885 r.

Zamek Piastowski,
rys. W. Thiele, ok. 1930 r.

Widok od strony stawu zamkowego,
lata 20. XX w.

 Zamek Piastowski
w latach 20. XX w.

Zamek Piastowski i fragment parku zamkowego,
widok od strony południowo-zachodniej, 1901 r.

▲
Zamek Piastowski,
fot. Max Glauer, 1928 r.

►
Rozbiórka Zamku
Piastowskiego, 1929 r.

URZĄD WOJEWÓDZKI

◀ Oddany do użytku w 1934 r.
tzw. nowy gmach rejencji,
fot. L. Bartelt, 1938 r.

Budynek Urzędu Wojewódzkiego,
fot. A. Śmiałowski, lata 60. XX w.

AMFITEATR

◀ Czyn społeczny przy budowie
opolskiego amfiteatru,
fot. S. Bober, ok. 1961 r.

Amfiteatr w latach 60. XX w.,
fot. A. Śmiateński ▶

◀ Początek lat 70. XX w.,
fot. R. Kwaśniewski

Amfiteatr po przebudowie
fot. J. Kolasa, 2013 r.

SYNAGOGA

◀ Wybudowana w 1897 r.
Nowa Synagoga przy Hafenstrasse
(obecnie ulica Piastowska), ok. 1930 r.

Nowa Synagoga
i tzw. Domek Lodowy,
lata 30. XX w.
▶

Lodowisko na stawku Barlickiego
z synagogą w tle, ok. 1910 r.

ULICA KRAKOWSKA

Zabudowa ulicy Krakowskiej, widok w stronę dworca,
karta pocztowa, wyd. Rheinische Kunstverlagsanstalt, Wiesbaden, ok. 1909 r.

Ulica Krakowska (Krakauerstr.), widok w stronę rynku. Po lewej nieistniejący
hotel „Deutsches Haus”, karta pocztowa, wyd. E. Raabe, Opole, ok. 1902 r.

▲
Nieistniejący budynek tzw. starej rejencji,
obecnie plac Wolności, 1930 r.

►
Ulica Krakowska, widok w stronę rynku,
po lewej *atelier* Maksa Glauera,
fot. M. Glauer, lata 20./30. XX w.

Budynek przy ulicy Krakowskiej, w którym mieścił się
m.in. zakład fotograficzny Maksa Glauera,
lata 20./30. XX w.

Przejazd wojsk ulicą Krakowską,
lata I wojny światowej

◀ Sklep Hermanna Muschnera
przy ulicy Krakowskiej,
lata 20. XX w.

Nieistniejący już gmach przy ulicy Krakowskiej.
W latach 1837–1881 był siedzibą sądu,
później mieściły się w nim szkoła, sklepy i mieszkania, ok. 1934 r.

Przemarsz wojsk ulicą Krakowską,
lata 30. XX w.

Fragment zabudowy przed postawieniem hotelu „Opole”,
 fot. A. Śmiateński, lata 60. XX w.

Hotel „Opole”,
 fot. A. Śmiateński, ok. 1969 r.

Powszechny Dom Towarowy
 przy ulicy Krakowskiej,
 fot. A. Śmiateński, lata 60. XX w.

Opolskie Delikatesy przy ulicy Krakowskiej,
lata 60. XX w.

Pochód pierwszomajowy ulicą Krakowską,
fot. R. Kwaśniewski, lata 70. XX w.

Pochód pierwszomajowy ulicą Krakowską,
fot. T. Kwaśniewski, 1973 r.

Ulica Krakowska,
fot. L. Olejnik, 1970 r.

PLAC WOLNOŚCI

◀ „Końska fontanna”
na placu Wolności, 1930 r.

▼ Plac Wolności (Regierungs Platz), ok. 1930 r.

◀ Handel uliczny
na placu Wolności,
lata 30. XX w.

Widok z dachu starej rejencji
na plac Wolności, ok. 1930 r.
▶

Sklep obuwniczy „Bata” przy placu Wolności (Annabergplatz), karta pocztowa, brak wyd., ok. 1940 r.

Saturator na skrzyżowaniu placu Wolności i ulicy Ozimskiej, lata 50./60. XX w.

Plac Wolności i ulica Krakowska, po prawej budynek restauracji „Europa”, fot. A. Śmiałowski, lata 60. XX w.

Plac Wolności w latach 50. XX w. z widocznymi pozostałościami
po zniszczonym budynku rejencji, fot. A. Śmiałowski

◀ Fragment placu Wolności,
fot. A. Śmietański, 1968 r.

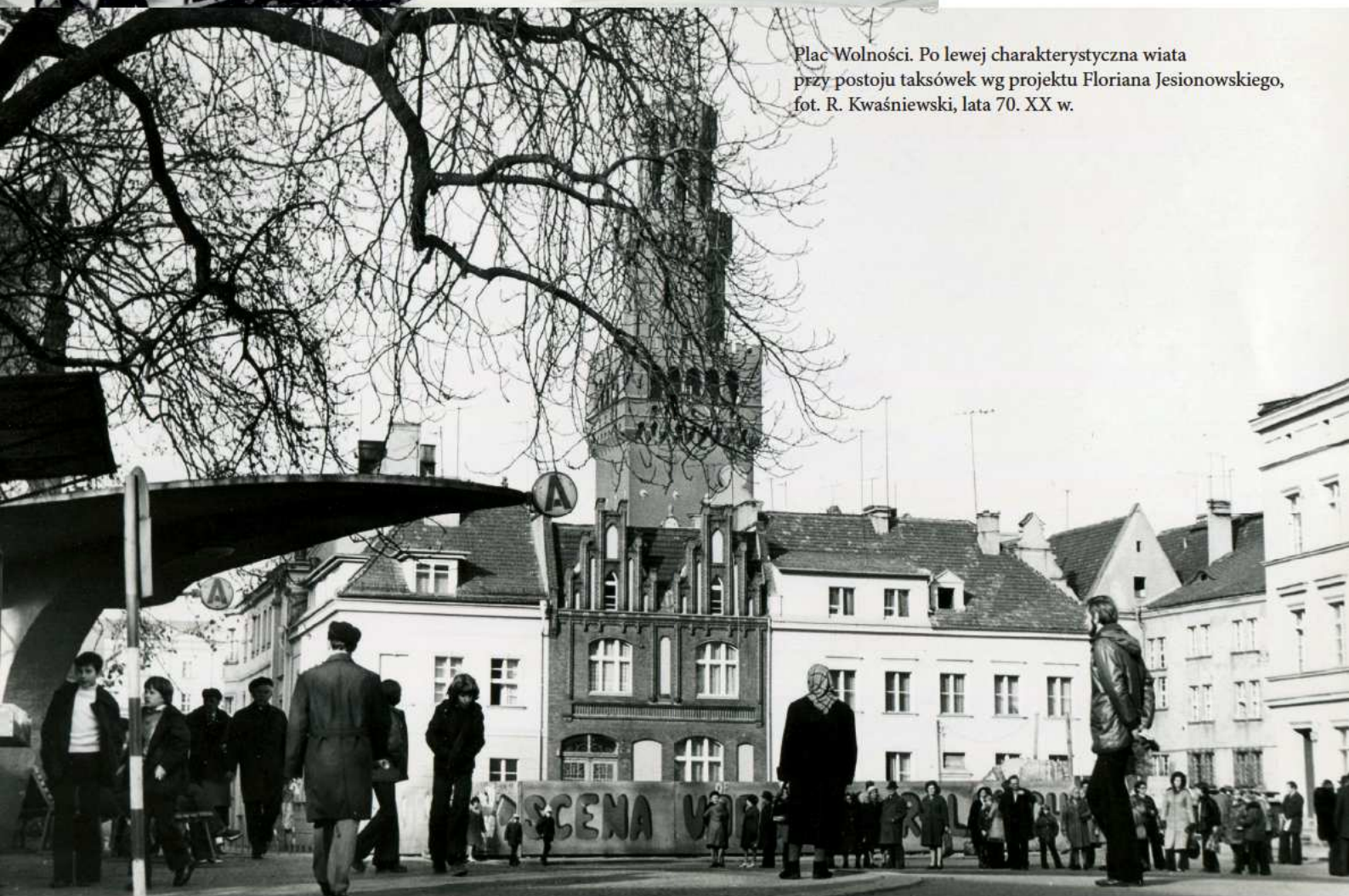

▲ Położenie kamienia węgielnego pod budowę pomnika
„Bojownikom o Polskość Śląska Opolskiego”,
fot. S. Bober, kwiecień 1970 r.

◀ Pomnik „Bojownikom o Polskość Śląska Opolskiego”
po odsłonięciu 9 maja 1970 r.,
fot. L. Olejnik

◀ Figura św. Jana Nepomucena przy budynku restauracji „Europa”, fot. A. Śmiałowski, lata 60. XX w.

Plac Wolności. Po lewej charakterystyczna wiata przy postoju taksówek wg projektu Floriana Jesionowskiego, fot. R. Kwaśniewski, lata 70. XX w.

Kościół Franciszkanów i nieistniejący już budynek
„Złota Jedynka” (Goldene Eins), lata 20. XX w.

KOŚCIÓŁ FRANCISZKANÓW

◀ Wejście do kościoła Franciszkanów,
widok z ulicy Szpitalnej,
lata 20. XX w.

Widok z wieży ratusza
na kościół Franciszkanów,
fot. P. Uchorczak, 2016 r.
▶

Fragment Młynówki,
ok. 1890 r. ▶

▶
Budowa śluzy żeglugowej
i jazu na Młynówce, ok. 1880–1886 r.

MŁYNÓWKA

◀ Młynówka, fot. L. Olejnik,
lata 60. XX w.

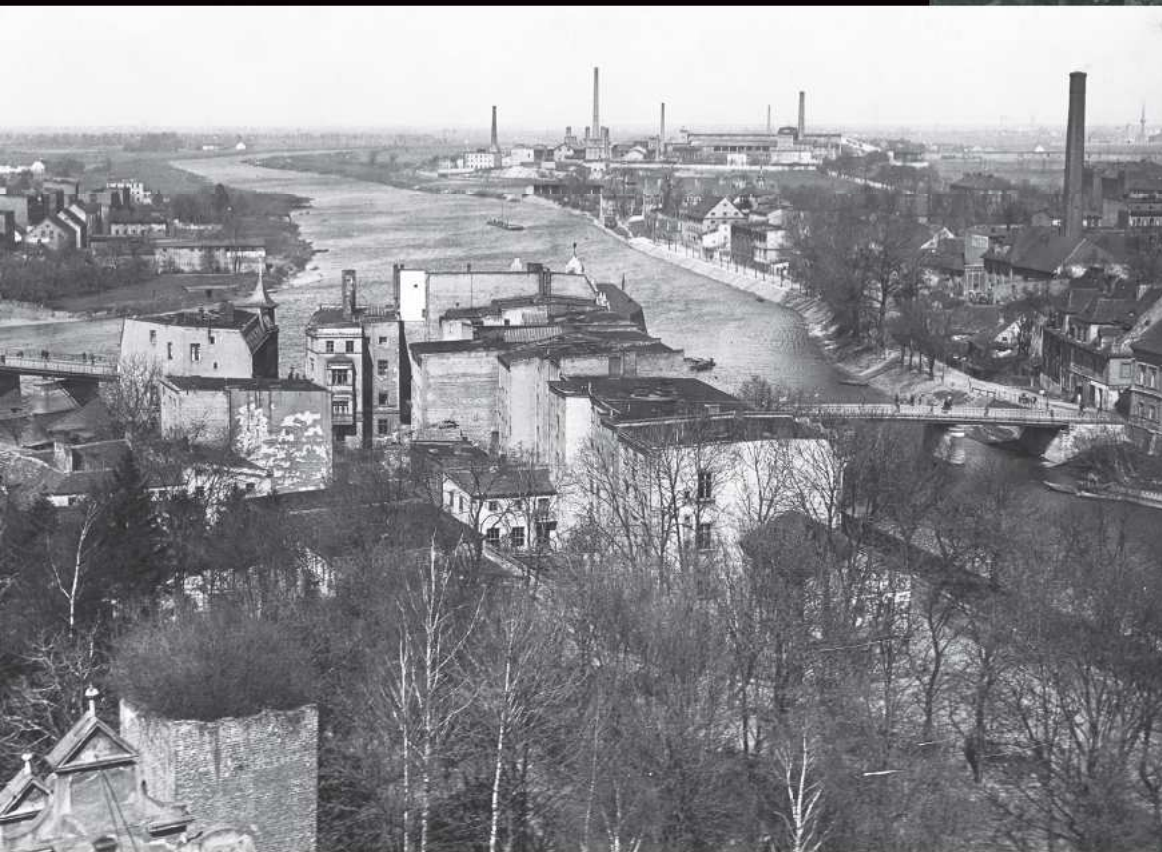
Młynówka, fot. J. Kolasa, 2013 r.

WYSPA PASIEKA

Redakcja „Trybuny Opolskiej”
przy ulicy Powstańców Śląskich,
fot. T. Kwaśniewski, lata 70./80. XX w.

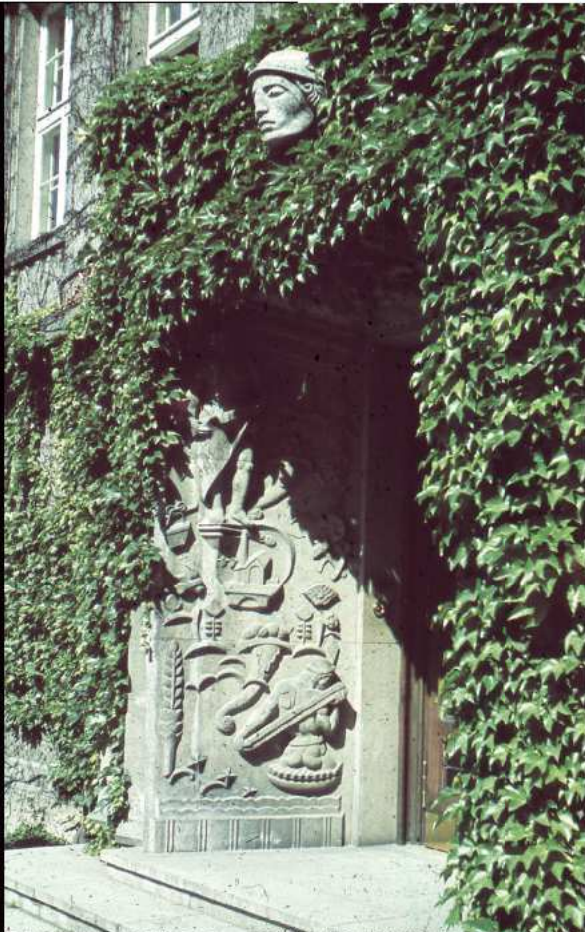

Widok z wieży piastowskiej
w kierunku Zakrzowa, ok. 1913 r.

Wojewódzki Dom Kultury (obecnie rozgłośnia Radia „Opole”),
fot. A. Śmietański, lata 60. XX w.

◀ Wejście do gmachu Izby Handlowo-Przemysłowej dla Prowincji Górnego Śląska przy ulicy Strzelców Bytomskich (Fesselstr. 8), lata 30. XX w.

WYSPA BOLKO

Kawiarnia nad stawem na wyspie Bolko,
karta pocztowa, wyd. B. Scholz,
Wrocław, ok. 1938 r. ▶

◀ Most pieszy prowadzący na wyspę Bolko,
w czasie powodzi w 1958 r.

Most pieszy prowadzący na wyspę Bolko,
fot. A. Śmietański, lata 60. XX w. ▼

◀ Fragment parku na wyspie Bolko,
fot. J. Kolasa, 2013 r.

Słynna mieszkanka opolskiego ogrodu zoologicznego –
słonica Taruka, fot. A. Śmiateński, lata 60. XX w.

DWORZEC KOLEJOWY

Nowy gmach dworca, karta pocztowa,
wyd. E. Raabe, Opole, 1899 r.

Widok dworca od strony torów kolejowych,
karta pocztowa, wyd. W. Kunert, Opole, ok. 1900 r.

Peron dworca głównego
na przełomie wieków,
karta pocztowa, wyd. J. Skaletz,
Opole, ok. 1900 r.

Peron dworca w czasie I wojny światowej.
Kobiety z Czerwonego Krzyża rozdają żywność, ok. 1915 r.

Peron dworca w latach 60. XX w.,
fot. R. Okoński

Glinice

EN57-956 r

2 121 481-7

ton

ТОПОЛЕ Г

POCZTA GŁÓWNA

◀ Gmach cesarskiej poczty
przy dawnym Krakowskim Przedmieściu
(Krakauer Vorstadt), ok. 1880 r.

Gmach poczty w latach 20./30. XX w. ▼

◄ Pomnik pocztowców poległych
w czasie I wojny światowej, lata 30. XX w.

▲ Wejście główne, ok. 1935 r.

▲ Wejście boczne, ok. 1935 r.

◀ Odśłonięcie pomnika
Ottona von Bismarcka, 1911 r.

Skwer przed pocztą główną,
fot. A. Śmiałowski, lata 60. XX w.

PLAC MIKOŁAJA KOPERNIKA

◀ Budynek dawnego browaru
na placu M. Kopernika, przed rozbiórką,
fot. M. Maruszak, 1977 r.

Uroczystości wojskowe
na placu M. Kopernika, ok. 1921 r.

▶ Rozbiórka dawnego browaru na placu M. Kopernika,
fot. A. Hacziewicz, 1977 r.

Fontanna Ceres na placu I. Daszyńskiego (Friedrichsplatz), lata 20. XX w.

Plac I. Daszyńskiego, lata 30. XX w.

Plac I. Daszyńskiego,
karta pocztowa, wyd. B. Scholz,
Wrocław, ok. 1910 r.

PLAC IGNACEGO DASZYŃSKIEGO

▲ Plac I. Daszyńskiego ,
fot. A. Śmietalski, 1957 r.

Fontanna Ceres,
fot. S. Dubiel, 2010 r.

ULICA OZIMSKA

▲
Ulica Ozimska (Malapanerstr.), po lewej hotel „Monopol”,
karta pocztowa, wyd. Reinicke & Rubin, Magdeburg, 1904 r.

▲
Widok ulicy Ozimskiej ze skrzyżowania z ulicą W. Reymonta (Sternstr.),
karta pocztowa, Stengel & Co., Drezno, ok. 1935 r.

◀ Budynek przy Malapanerstr. 4 (ulica Ozimska)
i kino „Piasten Theater”, ok. 1935 r.

Kino „Odra”, fot. S. Bober,
lata 60. XX w.

WYSPA ABC

Kapliczka pozostała na środku ulicy H. Sienkiewicza,
po rozbiórce domów na wyspie ABC, lata 30. XX w. ▶

▶ Domy na wyspie ABC, widok w stronę ulicy
J. Łangowskiego i B. Kominka, ok. 1921 r.

◀ Domy na wyspie ABC,
lata 20. XX w.

Domy na wyspie ABC
przy ulicy H. Sienkiewicza (Gartenstr.),
ok. 1920 r. ▶

Ulica H. Sienkiewicza,
widok po rozbiórce wyspy ABC, ok. 1930 r.

STADION PIŁKARSKI

Kompleks sportowy
przy ul. Oleskiej (Rosenbergerstr.),
stadion piłkarski, korty tenisowe
i basen, ok. 1936 r.

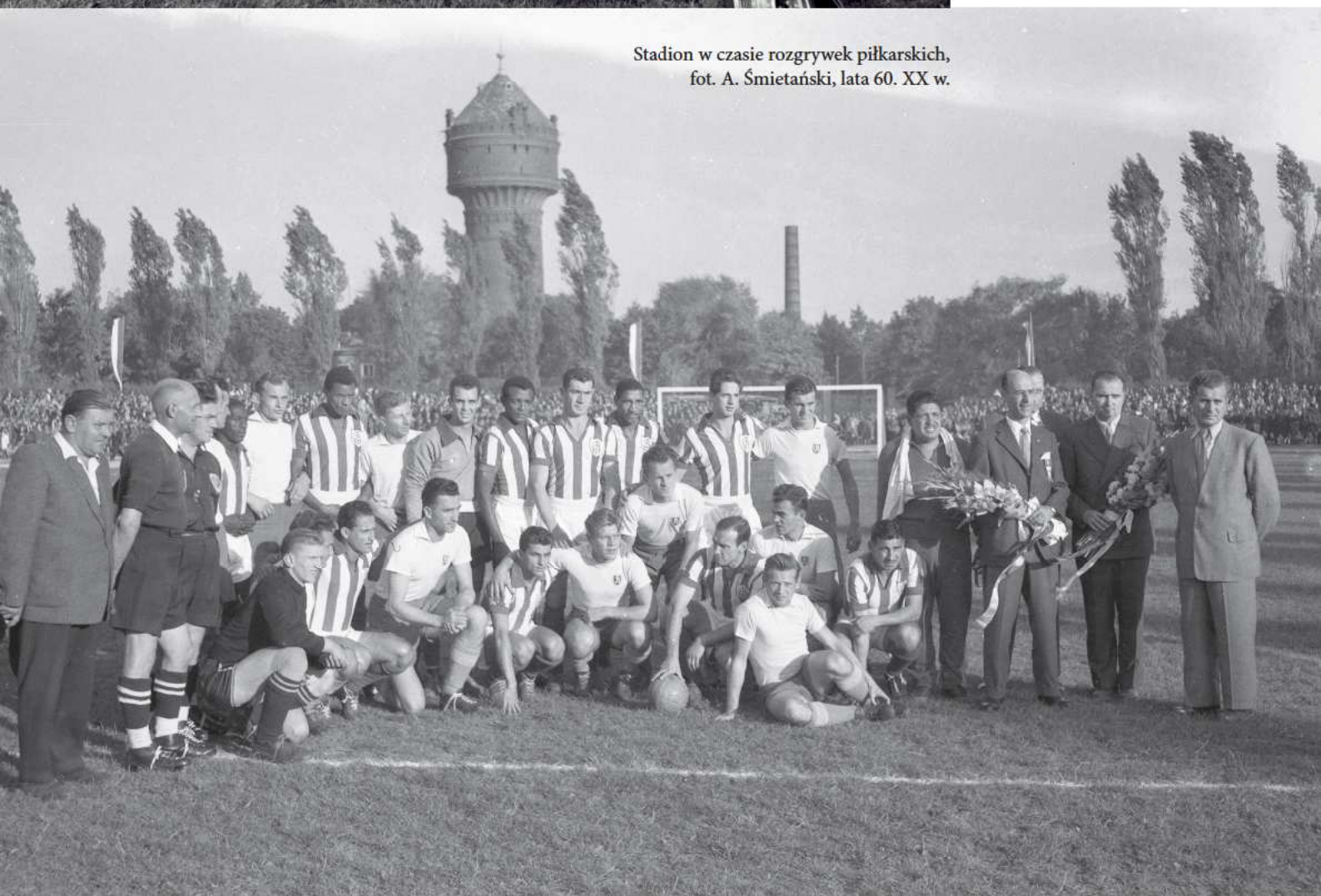

Święto 1 Maja na stadionie piłkarskim,
lata 30. XX w.

◀ Wesołe miasteczko
na stadionie Odry,
fot. S. Bober, 1968 r.

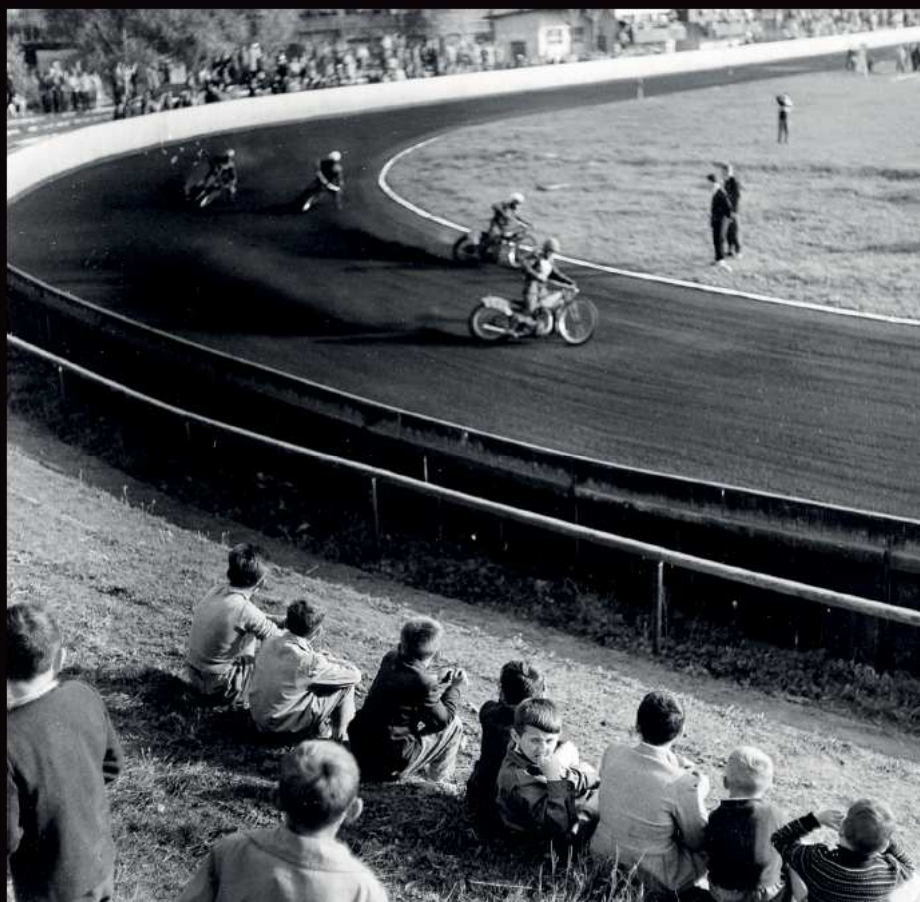

Stadion w czasie rozgrywek piłkarskich,
fot. A. Śmiateński, lata 60. XX w.

STADION ŻUŻLOWY

Zawody żużlowe,
fot. A. Śmiałowski, lata 60. XX w.

Stadion żużlowy z lotu ptaka,
fot. P. Uchorczak, 2016 r.

Oppeln

Am Breslauer Platz

ZAODRZE

◀ Plac J. Piłsudskiego (Breslauer Platz),
karta pocztowa, wyd. Reinicke & Rubin,
Drezno, ok. 1913 r.

▲ Budynek gospody „Pod białym koniem”
na Przedmieściu Odrzańskim, ok. 1936 r.

▲ Nieistniejące budynki przy
placu J. Piłsudskiego, lata 20. XX w.

Wesołe miasteczko na placu J. Kazimierza
(Danziger Freiheit), 1935 r.

Pogrzeb żołnierza. Przejście na cmentarz
ulicą Wrocławską (Breslauerstr.), 1921 r.

◀ Widok w kierunku Zaodrza,
fot. L. Olejnik, lata 60. XX w.

Widok z wieży katedralnej w kierunku
Zaodrza, fot. P. Uchorczak, 2016 r.

ZAKRZÓW

Port w Zakrzowie, ▶
lata 30. XX w.

Cementownia Odra.
Wyrobysko margla, lata 30. XX w. ▼

Port w Zakrzowie, lata 30. XX w. ▲

Widok w stronę cementowni Odra, lata 30. XX w. ►

ODRA

◀ Piaskarze nad Odrą,
1927 r.

Kanał śluzowy,
widok w kierunku Zakrzowa,
lata 20./30. XX w. ▼

▲ Miejsce mycia powozów nad Odrą,
lata 20. XX w.

◀ Odra skuta lodem,
lata 20. XX w.

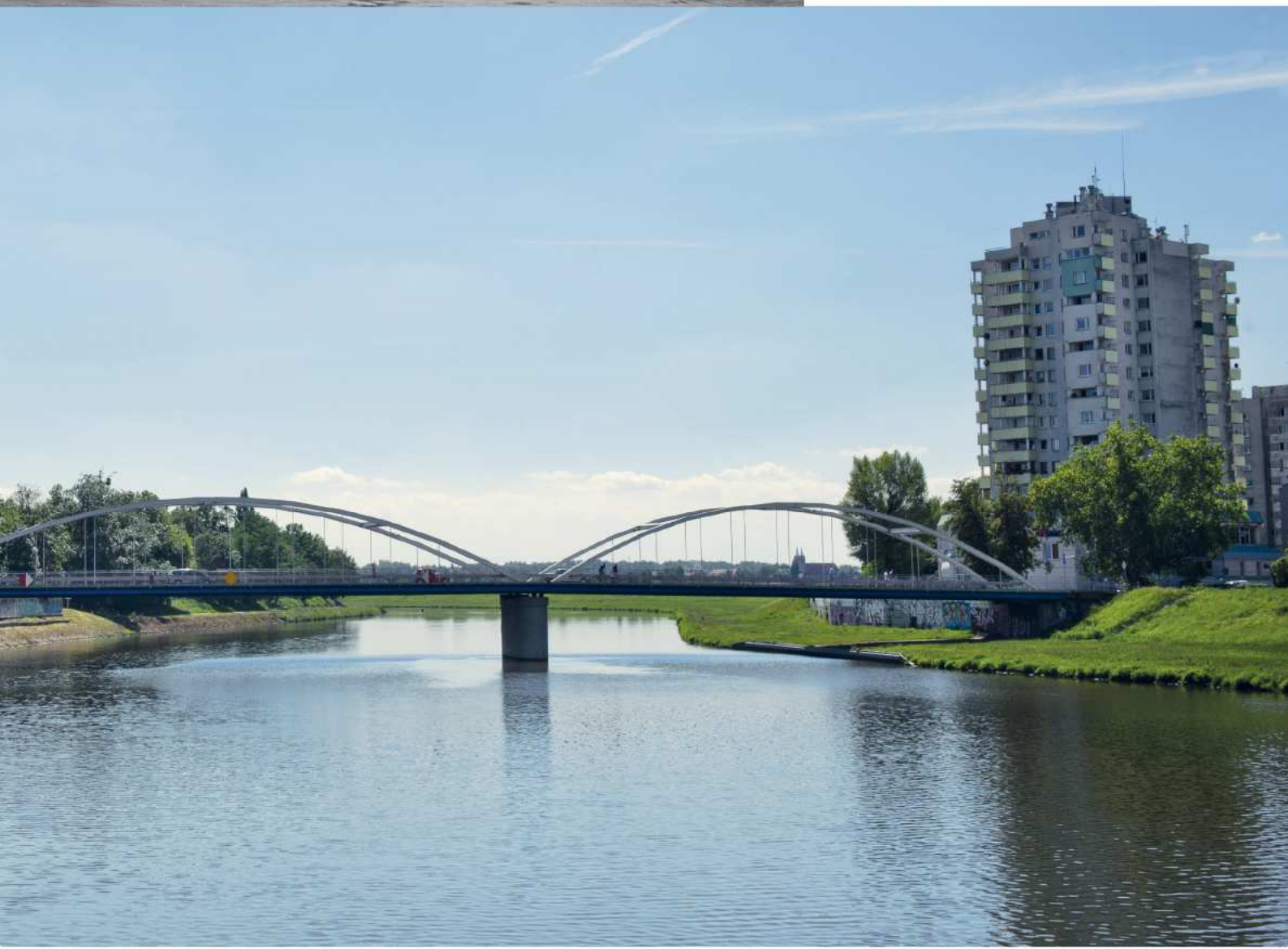
▲
Odra, ok. 1930 r.

◀ Lata 20. XX w

Most Piastowski,
fot. J. Kolasa, 2013 r.

Widok na Ostrówkę z prawego brzegu Odry, lata 20. XX w.

◀ Most Stulecia w trakcie
kapitałnego remontu, ok. 1932 r.

▼ Zniszczony most na Odrze, ok. 1945 r.

KOŚCIÓŁ ŚWIĘTYCH APOSTOŁÓW PIOTRA I PAWŁA

◀ Kościół św. Apostołów Piotra i Pawła,
lata 30. XX w. ▶

BUDYNKI MUNICYPALNE

Nowy szpital św. Wojciecha
przy ulicy Katowickiej, ok. 1918 r. ▶

Budynek sądu przy ulicy Książąt Opolskich,
fot. M. Glauer, lata 20. XX w. ▶

◀ Widok z wieży kościoła
św. Apostołów Piotra i Pawła
w kierunku południowo-zachodnim.
Po prawej budynek Wyższej Szkoły Realnej
(obecnie Politechnika Opolska), ok. 1927 r.

Widok z wieży kościoła św. Apostołów Piotra i Pawła w kierunku zachodnim.
Skrzyżowanie ulic Katowickiej (Vogtstr.) i T. Kościuszki (Moltkestr.), ok. 1927 r.

◀ Budynek „Brandenburger Tor”
przy ul. Armii Krajowej (Groß Strehlitzerstr.),
karta pocztowa, wyd. B. Scholz, Wrocław, ok. 1930 r.

▼ Ulica T. Kościuszki (Moltkestr.), ok. 1930 r.

◀ Klinika dla kobiet przy ulicy W. Reymonta, 1928 r.

Szkoła im. Adolfa Hitlera, obecnie budynek Politechniki Opolskiej przy ulicy Luboszyckiej (Flurstr.), lata 30. XX w.

BUDUJEMY NOWY DOM...

Koncentraty Spożywcze (obecnie Nutricia)
przy ulicy Marka z Jemielnicy,
fot. L. Olejnik, lata 60. XX w.

◀ Gmach Naczelnej Organizacji Technicznej
przy ulicy Katowickiej,
fot. F. Kremser, ok. 1969 r.

Nieistniejący już budynek
Technicznej Obsługi Samochodów
(później Polmozbyt) przy ulicy Oleskiej,
fot. R. Okoński, lata 60. XX w.

Dom Studenta „Kmicic”,
fot. T. Kwaśniewski, ok. 1974 r.

◀ Ośrodek Szkolenia Sportowego „Toropol”,
fot. J. Siudecki, ok. 1968 r.

Dom Studenta „Mrowisko”,
fot. J. Grzegorzewicz, 1962 r.
▼

◀ „Pegaz” na tle teatru,
fot. R. Kwaśniewski, ok. 1978 r.

Działający od 1975 r. teatr
im. Jana Kochanowskiego,
fot. R. Kwaśniewski, ok. 1978 r.

Opolski Teatr Lalki i Aktora,
fot. K. Ścisłowicz, 2015 r.

Wejście główne do Teatru Lalek
przy ulicy A. Końskiego,
fot. S. Bober, lata 60. XX w.

◀ Kino „Stylowe”
przy ulicy Wrocławskiej,
fot. A. Śmiałowski, ok. 1963 r.

Kino „Kraków” przy ulicy Katowickiej,
fot. J. Osuchowski, ok. 1970 r.
▶

◀ Widok z mostu Piastowskiego w kierunku Ronda,
fot. J. Grzegorzewicz, lata 70. XX w.

Wieżowce przy Rondzie,
fot. A. Śmiałowski, lata 60. XX w.

◀ Budowa bloków na osiedlu ZWM
(obecnie im. Armii Krajowej),
lata 70. XX w.

Osiedle Chabrów, fot. R. Kwaśniewski,
lata 70. XX w.

Ulica Chabrów,
fot. J. Grzegorzewicz, 1973 r.

Pawilon handlowy
przy ulicy A. Dambonia,
lata 70./80. XX w.

◀ Osiedle Armii Krajowej,
fot. P. Uchorczak, 2016 r.

Ulica K. Sosnkowskiego,
fot. P. Uchorczak, 2016 r.

